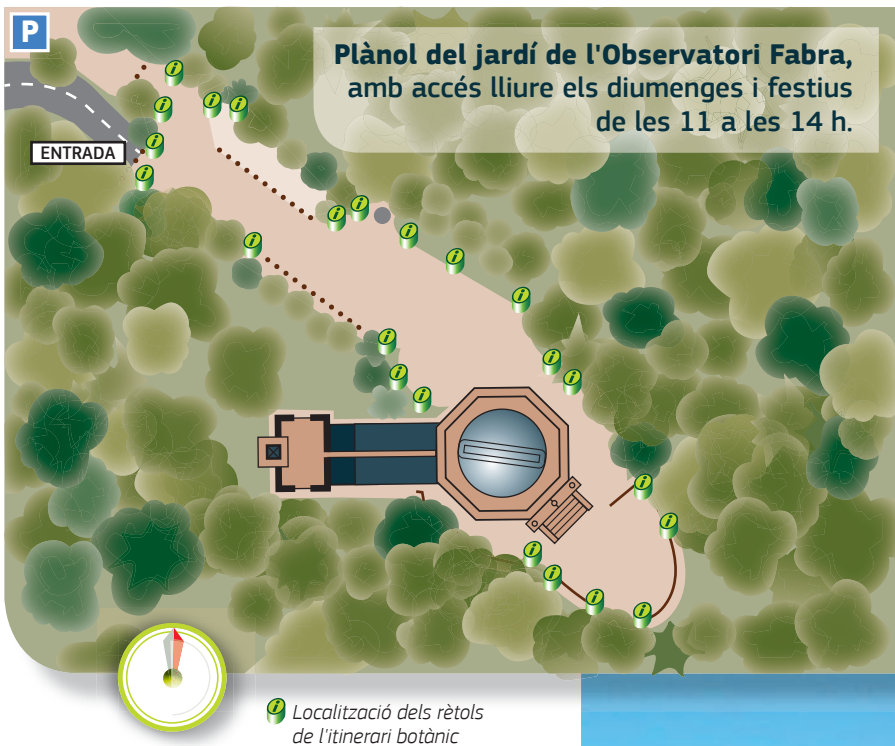

Observatori Fabra
 Coordinació: Ramon M. Masalles
 Text de Josep Girbal i Ramon M. Masalles
 Fotografies de Xavier Font, Jaume Llistosella, Ramon M. Masalles i Alfons Puertas
 Disseny i producció: 9.disseny s.l.
 1ª edició: març de 2014
 Tiratge: 1.500 exemplars
 D.L.: B 9162 - 2014

Observatori Fabra
 Carretera de Vallvidrera al Tibidabo,
 BV 1418 km 1.7
 GPS: lat. 41.418787, long. 2.123494
 Telf. 93 417 57 36 • www.fabra.cat
facebook.com/fabrameteo

*Reial Acadèmia
 de Ciències i Arts de Barcelona
 (fundada el 1764)*

L'entorn de l'Observatori

L'Observatori Fabra s'aixeca al solell de la serra de Collserola, a una altitud de 414 m s.n.m., i està envoltat de boscos, principalment **pinedes** de pi blanc (*Pinus halepensis*) i de pi piner (*P. pinaster*), i **alzinars** de *Quercus ilex* subsp. *ilex*. Però el paisatge del vessant meridional de Collserola conserva encara notables extensions de **prats secs**, sobretot d'albellatge (*Hyparrhenia hirta*) i de llistó (*Brachypodium retusum*), localment amb restes d'antics conreus que es reconeixen per la persistència de marges de pedra més o menys desfets i per la presència de grups d'arbres fruiters sense cuidar. A més dels boscos, estesos sobretot per les terres més elevades i per alguns fondals, i dels prats, hi ha claps, localment extensos, de brolles. La més freqüent és la **brolla silicícola** d'estepes i brucs, que apareix també a les clarianes forestals; és una comunitat esclarissada dominada per arbusts com és ara el tomaní o caps d'ase (*Lavandula stoechas*), l'argelaga negra (*Calicotome spinosa*) i diverses estepes (*Cistus monspeliensis*, *C. salviifolius* i, molt localment, *C. ladanifer*).

L'enjardinament de l'entorn immediat de l'Observatori es va iniciar l'any 1904, coincidint amb l'acabament de la construcció de l'edifici, i va anar a càrrec de l'horticultor Joan Puigdomènech. Entre els documents de l'època conservats a l'arxiu de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona hi ha un pressupost que enumera les plantes (boix, cedres, avets, llorer, palmera datilera, mimosa, garrofer, xiprer, pins, etc.) que s'havien de plantar, i un altre que es refereix, sobretot, a les feines (construcció de camins i d'un hort, plantació i reg de les plantes, etc.) associades a l'enjardinament. El aquells moments cadascun dels 600 arbres para vegetar las vertientes costava una pesseta... Les fotografies de l'època mostren com n'era de necessària la revegetació de l'entorn, pràcticament orfe d'arbres en el moment de la inauguració, el dia 7 d'abril de 1904. Només una dècada més tard, l'Observatori ja estava envoltat per un bosquet que s'ha anat consolidant al llarg del temps. El lector d'aquesta petita publicació podrà imaginar, mentre passeja pels voltants de l'Observatori, les vicissituds d'aquelles plantacions al cap de poc més d'un segle.

PETITA GUIA BOTÀNICA

OBSERVATORI FABRA

L'itinerari botànic

Aquesta guia aplega les plantes més visibles, particularment arbres i arbusts però també alguna herba, dels voltants de l'Observatori Fabra. De cadascuna d'aquestes plantes es dona la informació que segueix, situada al costat d'una fotografia que mostra algun dels seus trets més representatius:

- el nom vulgar, en català
- el nom científic i la família a la qual pertany
- els noms vulgars en castellà, en francès i en anglès
- unes notes de caràcter geobotànic, principalment el territori on creix i les comunitats de les quals forma part; també inclou, en el cas de plantes que no són autòctones, la seva àrea d'origen i, més rarament, dades sobre el seu ús.

Molts dels arbres i arbusts situats als marges del camí que voreja l'Observatori porten un rètol on figuren, per aquest ordre, el nom científic, el nom de la família, els noms vulgars en català i en castellà i, finalment, una indicació de l'àrea natural de distribució de l'espècie; quan aquesta àrea natural de distribució no inclou la Mediterrània occidental, significa que es tracta d'una planta introduïda.

Les peces de ceràmica dels rètols són petites obres d'art que contenen la il·lustració d'una rama amb fulles de la planta i, en alguns casos, també una representació de les flors o dels fruits. Fetes de gres, són obra del taller familiar Caballero-Torras, amb una llarga experiència en la disciplina de ceràmica artística d'alta temperatura, i han estat elaborades al llarg de l'any 2013. El plànol de la pàgina final d'aquesta publicació indica la disposició dels rètols i facilita la localització de la majoria de les plantes d'aquesta guia.

Les falgueres

Falzia de bosc, *Asplenium adiantum-nigrum* L. subsp. *anopteris* (L.) Heufl. [família aspleniàcies]
cast: culantrillo negro; **fr:** doradille noire; **eng:** Irish spleenwort
Herba que es fa als alzinars i, en general, als boscos frescals. S'estén per tota la regió mediterrània i pel C - W d'Europa.

Les gimnospermes

📍 **Avet**, *Abies alba* Mill. [família pinàcies]
cast: abeto; **fr:** sapin; **eng:** silver fir
Arbre perennifoli que fa boscos (les avetoses) a les muntanyes centreeuropees. Al Montseny hi té la localitat més meridional a la península Ibèrica.

📍 **Cedre de l'Himàlaia**, *Cedrus deodara* (D. Don) G. Don fil. [família pinàcies]
cast: cedro del Himalaya; **fr:** cèdre deodar; **eng:** deodar
Origen: Àsia SW. Arbre perennifoli introduït a Europa durant el primer terç del segle XIX. Es planta com a ornamental.

📍 **Pi blanc o pi bord**, *Pinus halepensis* Mill. [família pinàcies].
cast: pino carrasco; **fr:** pin d'Alep; **eng:** Aleppo pine
Arbre perennifoli que fa boscos a la regió mediterrània. Les pinedes de pi blanc són el bosc més estès a Catalunya.

Pi pinyer o pi ver, *Pinus pinea* L. [família pinàcies]
cast: pino piñonero; **fr:** pin pignon; **eng:** stone pine
Arbre perennifoli que fa boscos a la regió mediterrània. Sovint cultivat. Les llavors (els pinyons) són comestibles.

📍 **Xiprer**, *Cupressus sempervirens* L. [família cupressàcies]
cast: ciprés; **fr:** cyprès; **eng:** common cypress
Origen: Mediterrània E. Arbre perennifoli introduït des de molt antic, amb una llarga tradició d'ús com a ornamental i funerari.

📍 **Xiprer de Portugal**, *Cupressus lusitanica* Mill. [família cupressàcies]
cast: cedro de Busaco; **fr:** cyprès de Portugal; **eng:** Mexican cypress
Origen: Amèrica C. Arbre perennifoli introduït a Europa segurament el segle XVII. S'utilitza com a ornamental i en repoblacions.

Les angiospermes

Ailant o vernís del Japó, *Ailanthus altissima* (Mill.) Wingle [família simarubàcies]
cast: ailanto, árbol del cielo; **fr:** ailante; **eng:** tree of heaven
Origen: Àsia E. Arbre caducifoli que s'ha plantat per a la fixació de talussos i, sobretot, com a ornamental. A Collserola i a bona part de Catalunya es comporta com a planta invasora.

📍 **Aladern**, *Rhamnus alaternus* L. [família ramnàcies]
cast: aladierno; **fr:** nerprun alaterne; **eng:** Mediterranean buckthorn
Arbust perennifoli dels boscos i màquies mediterranis. L'escorça i les fulles tenen propietats medicinals.

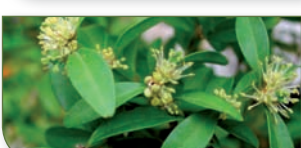
📍 **Alzina**, *Quercus ilex* L. subsp. *ilex* [família fagàcies]
cast: encina; **fr:** chêne vert; **eng:** evergreen oak
Arbre perennifoli propi dels alzinars (i de les màquies). Regió mediterrània. Fa boscos extensos al quadrant NE de Catalunya.

📍 **Ametller**, *Prunus dulcis* (Mill.) D.A. Webb [família rosàcies]
cast: almendro; **fr:** amandier; **eng:** almond tree
Origen: Mediterrània E. Arbre caducifoli cultivat per les llavors (les ametlles), que són comestibles i molt utilitzades en rebosteria.

📍 **Baladre**, *Nerium oleander* L. [família apocinàcies]
cast: adelfa; **fr:** nérion; **eng:** oleander
Arbust perennifoli de les rambles mediterrànies, sobretot al S de l'Ebre. Molt cultivat com a ornamental. La planta és tòxica.

📍 **Boix**, *Buxus sempervirens* L. [família buxàcies]
cast: boj; **fr:** buis; **eng:** box
Arbust perennifoli que es fa als boscos i als matollars, des de les obagues de terra baixa fins a l'estatge montà (i el subalpí). També es cultiva com a ornamental.

Canya, *Arundo donax* L. [família poàcies o gramínies]
cast: caña; **fr:** canne de Provence; **eng:** giant reed
Origen: Àsia. Herba de tija lignificada que fa masses denses en indrets temporalment xops d'aigua (rieres i rambles, sobretot). Cultivada pel seu ús tradicional com a aspre als horts, i naturalitzada arreu.

📍 **Figuera**, *Ficus carica* L. [família moràcies]
cast: higuera; **fr:** figuier; **eng:** fig tree
Arbre caducifoli segurament introduït des de molt antic. Es cultiva per la seva infructescència (la figa), que és comestible. Regió mediterrània.

📍 **Garric o coscoll**, *Quercus coccifera* L. [família fagàcies]
cast: coscoja; **fr:** chêne kermès; **eng:** kermes oak
Arbust perennifoli propi de les garrigues, on esdevé l'espècie dominant, i de les màquies. Terres mediterrànies.

Garrofer, *Ceratonia siliqua* L. [família fabàcies o lleguminoses]
cast: algarrobo; **fr:** caroubier; **eng:** carob
Arbre perennifoli cultivat pels seus fruits (les garrofes), que s'utilitzen per donar menjar al bestiar i en la indústria alimentària. Regió mediterrània.

📍 **Lilà**, *Syringa vulgaris* L. [família oleàcies]
cast: lila; **fr:** lilas; **eng:** lilac
Origen: Mediterrània E. Petit arbre caducifoli, de flors molt flairoses, que es cultiva als jardins i que de vegades s'escampa espontàniament.

Lledoner, *Celtis australis* L. [família cannabàcies, abans ulmàcies]
cast: almez; **fr:** micocoulier; **eng:** European nettle-tree
Arbre caducifoli possiblement originari de la Mediterrània E. Cultivat a petita escala i localment naturalitzat, té una llarga tradició d'ús com a ornamental i viari, i en l'elaboració d'estris agrícoles (forques!). Els seus fruits (els lledons) són comestibles.

📍 **Llentiscle o mata**, *Pistacia lentiscus* L. [família anacardiàcies]
cast: lentisco; **fr:** lentisque; **eng:** mastic tree
Petit arbre perennifoli, dioic (hi ha individus masculins i individus femenins) i d'olor penetrant, propi de les màquies i dels boscos mediterranis. De la tija s'obté el màstic, una resina aromàtica utilitzada en la indústria alimentària.

📍 **Llorer o llor**, *Laurus nobilis* L. [família lauràcies]
cast: laurel; **fr:** laurier; **eng:** laurel
Creix als boscos humits de la regió mediterrània. Cultivat com a ornamental i per les seves fulles, emprades com a condiment.

📍 **Llorer-cirer**, *Prunus laurocerasus* L. [família rosàcies]
cast: lauroceraso; **fr:** laurier-cerise; **eng:** cherry laurel
Origen: Mediterrània E. Arbre perennifoli que es cultiva com a ornamental. Tota la planta és tòxica, excepte la polpa dels fruits.

📍 **Marfull**, *Viburnum tinus* L. [família adoxàcies, abans caprifoliàcies]
cast: durillo; **fr:** viome tin; **eng:** laurustinus
Arbust perennifoli propi dels alzinars i de les màquies mediterrànies. És molt cultivat, també, com a ornamental.

📍 **Mimosa**, *Acacia dealbata* Link [família fabàcies o lleguminoses]
cast: mimosa; **fr:** mimosa; **eng:** silver wattle
Origen: Austràlia. Arbre perennifoli que es cultiva com a ornamental per la seva extraordinària floració hivernal. Localment es pot arribar a naturalitzar.

📍 **Mirabolà**, *Prunus cerasifera* Ehrh. [família rosàcies]
cast: mirobálano, ciruelo japonés; **fr:** prunier cerise; **eng:** cherry plum
Origen: Mediterrània E. Arbre caducifoli cultivat com a ornamental (particularment la varietat pissardii, de fullatge vermellós) i a petita escala pel seu fruit; també es fa servir com a portaempelt.

📍 **Nesprer del Japó**, *Eriobotrya japonica* (Thunb.) Lindl. [família rosàcies]
cast: níspero de Japón; **fr:** néflier du Japon; **eng:** loquat
Origen: Àsia E. Arbre perennifoli cultivat pels seus fruits comestibles, les nespres.

📍 **Pitospor**, *Pittosporum tobira* (Thunb.) W.T. Aiton [família pitosporàcies]
cast: pitósporo; **fr:** pittosporo du Japon; **eng:** japanese pittosporum
Origen: Àsia E. Arbust perennifoli profusament utilitzat en jardineria, principalment per fer tanques verdes.

📍 **Robínia o falsa acàcia**, *Robinia pseudoacacia* L. [família fabàcies o lleguminoses]
cast: falsa acacia; **fr:** robinier, faux-acacia; **eng:** black locust
Origen: Amèrica del N. Arbre caducifoli introduït a Europa a començaments del segle XVII. S'utilitza com a ornamental als carrers i jardins.

📍 **Tell de fulla gran**, *Tilia platyphyllos* Scop. [família malvàcies, abans tiliàcies]
cast: tilo común; **fr:** tilleul à grandes feuilles; **eng:** large-leaved lime
Arbre caducifoli que fa part de molts boscos de caràcter centreeuropeu. Sovint es cultiva com a ornamental i per les seves inflorescències, que tenen propietats medicinals.